

GİS VƏ PEYK TEXNOLOGİALARINDAN İSTİFADƏ ETMƏKLƏ İŞĞALDAN AZAD EDİLMİŞ TORPAQLARIN KƏND TƏSƏRRÜFATI BİTKİLƏRİNƏ YARARLILIQ VƏZİYYƏTİNİN ELMİ TƏHLİLİ

Amin İsmayılov^{1*}, Fikrət Feyziyev²

¹*AMEA-nın Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutu*

²*Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Aqrar Xidmətlər Agentliyi*

Müəffər Azərbaycan ordusu Qarabağ və ətraf rayonları işğaldan azad etdikdən sonra həmin ərazilərdə tədqiqat işlərinin aparılmasına geniş imkan yaranmışdır. İşğaldan azad olunmuş ərazilərin unikal torpaq örtüyünün müasir metod və yanaşmalardan istifadə edilməklə tədqiq olunması ölkəmizin ərzaq təhlükəsizliyi üçün aktual məsələlərdəndir. Torpaqlardan dayanıqlı istifadə torpaq ehtiyatlarından yüksək məhsul almaqla yanaşı, eyni zamanda torpağın fiziki, kimyəvi və bioloji göstəricilərinin qorunmasını ön planda tutur. Torpaqların kənd təsərrüfatına yararlılığının təhlili onların istifadə üçün potensialının qiymətləndirilməsi prosesidir və müxtəlif kənd təsərrüfatı bitkiləri altında torpağın xüsusiyyətlərinin bitki xüsusiyyətləri ilə müqayisəli təhlilindən ibarətdir. Bu qiymətləndirmə müəyyən bir torpaq sahəsinin potensial imkanları və məhdudiyətləri haqqında məlumat verərək, torpağın optimal istifadəsini önə çıxarır. Torpağın kənd təsərrüfatına yararlılıq analizi çoxtərəfli yanaşmadan istifadə olunmaqla aparılmalıdır. Hazırda CİS və məsafədən zondlama texnologiyası mütərəqqi üsullarla torpağın kənd təsərrüfatına yararlılığını daha dəqiq müəyyənləşdirməyə imkan verir. Torpaqların kənd təsərrüfatına yararlılığının müəyyənəşdirilməsi üçün bir sıra meyarlar nəzərdən keçirilməlidir. Tədqiqat işinin həyata keçirilməsində əsas məqsədlər aşağıdakılardır:

Tədqiqat obyektinin torpaq-iqlim şəraitinə uyğun, ölkə üçün strateji əhəmiyyət kəsb edən kənd təsərrüfatı bitkilərinin becərilməsi və yüksək məhsul alınması üçün torpaqların yararlılıq analizinin aparılması;

Azərbaycan torpaq tədqiqatlarının dünya elminə inteqrasiyasına dəstək və torpaq verilənlərinin global torpaq əməkdaşlıq platformasına harmonizasiyası;

Torpaq ehtiyatlarının səmərəli və davamlı istifadəsini təmin etmək üçün müasir elmi bazaya əsaslanan torpaq tədqiqatlarının aparılması;

CİS və məsafədən zondlama texnologiyasından istifadə etməklə torpaqların kənd təsərrüfatına yararlılığının müəyyənəşdirilməsi, torpaqların təyinatı üzrə istifadəsinin təmin edilməsi və bu yolla torpaq ehtiyatlarından səmərəli və dayanıqlı istifadənin təşkili;

Yanaşmamızda istifadə olunan metodika CİS bazasına və məsafədən zondlama texnologiyasına əsaslandığı üçün aşağıda göstərilən məlumat bazasının formalaşdırılması planlaşdırılır:

- 1:100000 miqyasında torpaq xəritəsi (AMEA Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutunun xəritə fondu);

- Rəqəmsal Hündürlük Modeli (NASA-nın ASTERGDEM və SRTM modelləri) <https://earthexplorer.usgs.gov>). Bu model əsasında ərazinin meyilliyi, baxarlılığı təhlil olunur;

- Peyk şəkilləri – Azersky peykindən əldə olunmuş 5 m dəqiqlikdə və Landsat 8 OLI peykindən 30 m dəqiqliklə peyk şəkilləri;

- Tədqiqat obyektinin son 30 illik iqlim məlumatları (orta, maksimum və minimum temperaturlar internet mənbələrindən – <http://worldclim.org>).

CİS bazasında verilənlər analizinin Analitik İyerarxiya Prosesi metodu vasitəsilə aparılması daha effektivdir. AHP metodunda hər bir problem üçün məqsəd, meyar, alt meyar və seçimlərdən ibarət olan bir iyerarxiya modelindən istifadə olunur. Qarabağın torpaq ehtiyatları haqqında müfəssəl elmi biliklər və müvafiq tematik xəritələr torpaqlardan yüksək məhsul almaqla yanaşı, onlardan dayanıqlı istifadə olunmasını da təmin edir.